

3. táblázat

Kölcsönzés—gyakorisági statisztika
1972–1976 között

Kölcsönzési alkalmak	Gyakoriság	Összesen
1	12 310	12 310
2	1 595	3 190
3	291	873
4	108	432
5	37	185
6	21	126
7	8	56
8	2	16
9	4	36
10	5	50
11	2	22
12	3	36
13	1	13
14	2	28
15–24	1	24
25–60	1	47
		17 444

Az éves átlag: 3488

relatív különbség — a mikroformátum javára — még mindig tekintélyes.

Keresési lehetőség. Minden megőrzött mikrofilmlelapot egy Lektriever rendszerű automatikus tároló és kereső file-ban tárolnak. A mikrofilmlelapok gombnyomásra hozzáférhetőek, és kívánságra másolat készíthető róluk. Ezzel szemben, ha a papírfórmátumú kutatási jelentések kölcsönzésen vannak, vissza kell kérni őket, ha pedig a tömör raktárban, kikeresésük igényel komoly erőfeszítéseket.

Másolhatóság. Egy teljes kutatási jelentés mikrofilmlapról mikrofilmlapra történő másolása másodpercek alatt elvégezhető, tételenként 0,05–0,1 dollárért.

Elhelyezés. A Lektriever berendezés 1,26 m³ helyen tárol 1,5 millió kutatási jelentést mikrofilmlapon. Ugyanilyen méretű tömör raktárban legfeljebb 4000 papírfórmátumú kutatási jelentést lehetne tárolni.

A felhasználók hozzáállása. Sok felhasználó jobban szereti a mikrofilmlelapot — ahogyan a könyvtárosok is —, mert saját könyvtárat gyűjthet belőlük egy fiókban. Másokban azonban problémát okoz a nem megfelelő olvashatóság, minőség, berendezés.

A kutatási irodalom válogatása, illetve gyűjtése során két fő szempontot vesznek figyelembe, a helyigényt és az árat. A kutatási jelentések formájában közreadott információkhoz hosszú ideig ingyen vagy egészen

alacsony áron lehetett hozzájutni. Az igények növekedésével arányban azonban nőtt a feldolgozás és terjesztés iránti igény is. A megnövekedett költségek ellensúlyozására 1964-től az NTIS (National Technical Information Service) kormányzati jogszabály értelmében a jelentéseket már térítéses alapon szolgáltatta. Az APL 1968-ban már évi 1800 dollárért vásárolt kutatási jelentéseket, majd ezt az összeget 1976-ra — a folytonos áremelkedések következtében — kénytelen volt több mint 10-szeresére emelni (1972 óta a könyvtár a költségek egy részét a felhasználókra hárítja).

Összefoglalásként megállapítható, hogy a *report-irodalom* a könyvek és folyóiratok mellett az *információátadás önálló, jelentős formájává vált*, ami a könyvtárak számára az anyagi eszközök, hely, munkero tekintetében komoly erőfeszítéseket követel. Az APL új politikája arra irányult, hogy a birtokában lévő jelentések ennek ellenére élő, hasznos gyűjteményt alkossanak. E politika további sikere a laboratórium állandóan változó igényeinek folyamatos értékelésétől, állandó felülvizsgálatától függ.

/NEWMAN, W. B. — AMIR, M. J.: *Report literature, selecting versus collecting = Special Libraries, 1978, 11. sz. p. 415–424.*

(Jáki Éva)

Milyen mértékben használják a szovjet kutatóintézeti szakemberek a kutatási jelentéseket?

A kutatási jelentések a nem-hagyományos dokumentumok legelterjedtebb típusai. A Szovjetunióban kb. 100 ezer, az egész világon pedig több mint 700 ezer jelentést adnak ki évente.

A jelen felmérés az *Állami Gép- és Traktorkarbantartási és Üzemeltetési Tudományos Kutatóintézet (Goszudarsztvennij naucsno-isszledovatel'szkij tehnologicseskij insztitut remonta i éksploatacii masinno-traktornogo parka)* ukrán leányvállalata szakembereinek felhasználási gyakorlatát tárja fel.

A vizsgálat kérdőíves módszerre épült, de kiegészítésként a jelentések hivatkozásait, valamint a felhasználókkal folytatott beszélgetéseket is elemezték. Az intézmény 120 szakembere közül 70 kutató vett részt a felmérésben; közülük 22% rendelkezett kandidátusi címmel, 32% doktori disszertációján dolgozott; 45% könyvek és broszúrák szerzője, 84% cikkszerző, 23% pedig feltaláló volt.

Az információfelhasználást a tudományos kutatás egyes szakaszai szerint vizsgálták, nevezetesen a folyamat három lépcsőfokát különböztették meg:

előkészítő szakasz (a kutatás tanulmányozása a publikált és nem publikált információk alapján, a munka műszaki–gazdasági megalapozása, a kutatási program és módszer meghatározása);

alapvető szakasz (elméleti és kísérleti kutatás, az eredmények ipari ellenőrzése, a gazdasági hatékonyság kiértékelése, az eredmények feldolgozása);

befejező szakasz (a kutatási jelentés összeállítása, a befejezett dolgozatok benyújtása, elemzése, értékelése).

A szakembereknek *négy-pontos értékelési rendszerben* kellett meghatározniuk a primer és szekunder dokumentumok használatának intenzitását a kutatás egyes szakaszaiban. A pontok jelentése a következő:

1 pont – az illető dokumentumot egyáltalán nem használják;

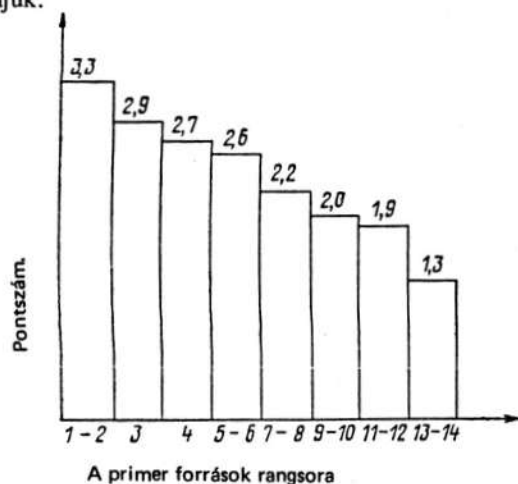
2 pont – ritkán használják;

3 pont – gyakran használják;

4 pont – állandóan használják.

A *primer dokumentumok* felhasználási gyakoriságának középértékeit az *1. ábra* szemlélteti. Kiténik belőle, hogy a kutatási jelentések az 5–6. helyet foglalják el.

A *bibliográfiai hivatkozások* tekintetében a következő volt a helyzet. A mezőgazdaság gépesítéséről hetven, 1976–78 között készült, kutatási jelentést vizsgáltak. A bennük lévő 1975 hivatkozás közül 117 (5,9%) hivatkozott kutatási jelentésekre, ami a hetedik helyet jelenti. Meg kell azonban jegyezni, hogy ebben a nem éppen előkelő helyezésemben az is közrejátszott, hogy a kutatók más szervezetek kutatásaira csak engedéllyel hivatkozhattak. Ebből az következik, hogy a hivatkozott 1,4% „idegen” jelentésnél valószínűleg sokkal többet használtak fel, csak engedély hiányában nem hivatkoztak rájuk.

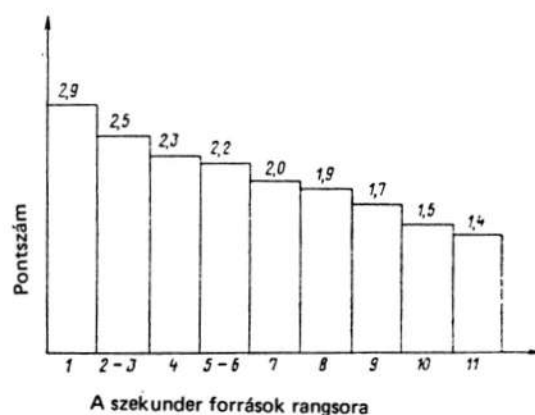

1. ábra A primer dokumentumok használata a kutatás folyamán

1–2. Hazai könyvek és folyóiratok; 3. Szabványok; 4. Referenzanyag; 5–6. Kutatási jelentések, tudományos értekezések; 7–8. Szabadalmi leírások, disszertációk; 9–10. Fordításban közreadott könyvek, folyóiratcikkek; 11–12. Disszertációk autoreferátumai, újságcikkek; 13–14. Külföldi könyvek és folyóiratcikkek.

A kutatás egyes szakaszainak primer dokumentumigényét az *1. táblázat* mutatja. Az előkészítő szakaszban leginkább könyveket és folyóiratokat használnak (3,7); a kutatási jelentések 3 ponttal a 3–5. helyet foglalják el. A jelentéseket e szakaszban a kutatók 27%-a állandóan, 47%-a gyakran, 19%-a ritkán, 7%-a pedig egyáltalán nem használja. A táblázatból kitűnik, hogy a használat a kutatás további szakaszaiban csökken.

A *szekunder információforrások* használatát a *2. táblázat* tárja elénk. E források közül számunkra a kutatási jelentésekről számot adó referálólapok, bibliográfiák használata az érdekes; ez a használati gyakorlat az előkészítő szakaszban 2,8 ponttal a 4. helyet vívta ki magának. A kutatás további fázisaiban intenzitása csökken.

2. ábra A szekunder források használata a kutatás folyamán

1. Bibliográfiai katalógusok, kartotékok; 2–3. Referálólapok, szemlék; 4. Kutatási jelentések forrásmutatói; 5–6. Szabadalmak forrásmutatói, könyvek irodalomjegyzékei; 7. Folyóiratok irodalomjegyzékei; 8. Disszertációk irodalomjegyzékei; 9. Kurrens címbibliográfiák; 10. Retrospektív szakbibliográfiák; 11. Nem publikált fordítások forrásmutatói

A kapott adatokat legfőképpen a VNTICentr *Szbornik referatov o zakoncsennih NIR i OKR* c. kiadványának a használata határozta meg. Mint kiderült, ezt a megkérdezettek 30%-a állandóan, 51%-a gyakran, 13%-a egyáltalán nem használja, 6% pedig nem is tud a létezéséről. A szakkönyvtáraknak ezért nagyobb hangsúlyt kellene helyezniük e referálólap szélesebb körű propagandájára.

A kutatási jelentések elégtelen mértékű használatának okaira leginkább a felhasználókkal folytatott beszélgetések derítettek fényt. Kiderült, hogy a kutatók sokszor *elégedetlenek a jelentések szerkezetével és tartalmi színvonalával*. A vélemények túlnyomó része szerint a reportoknak informatívabbnak, áttekinthetőbbeknek, tömörebbeknek kellene lenniük. Az amerikai kutatási jelentéseknek például szigorúan két részből kell állniuk: rövid összefoglalás (nem több, mint 200 szó) és a kapott eredmények részletes bemutatása.

1. táblázat

A primer dokumentumok használata a kutatás egyes szakaszaiban

Dokumentumtipusok	Pontszám			Helyezés		
	Előkészítő szakasz	Alapvető szakasz	Befejező szakasz	Előkészítő szakasz	Alapvető szakasz	Befejező szakasz
Hazai könyvek	3,7	3,3	2,8	1-2	1-2	1-3
Külföldi könyvek	1,5	1,3	1,2	13	13-14	13-14
Külföldi könyvek fordításban	2,4	2,1	1,6	9-10	7-8	10-12
Hazai folyóiratcikkek	3,7	3,3	2,8	1-2	1-2	1-3
Külföldi folyóiratcikkek	1,4	1,3	1,2	14	13-14	13-14
Külföldi folyóiratcikkek fordításban	2,4	2,0	1,6	9-10	9-10	10-12
Tudományos értekezések	3,0	2,5	2,2	3-5	6	6
Újságcikkek	2,2	1,8	1,8	12	12	8-9
Szabadalmi leírások	2,7	2,1	2,0	7-8	7-8	7
Kutatási jelentések	3,0	2,6	2,3	3-5	5	5
Disszertációk	2,3	1,9	1,6	11	11	10-12
Disszertációk autoreferátumai	2,7	2,0	1,8	7-8	9-10	8-9
Szabványok	3,0	3,0	2,8	3-5	3	1-3
Referenzs-anyag	2,8	2,9	2,5	6	4	4

2. táblázat

A szekunder dokumentumok használata a kutatás egyes szakaszaiban

Információforrás	Pontszám			Helyezés		
	Előkészítő szakasz	Alapvető szakasz	Befejező szakasz	Előkészítő szakasz	Alapvető szakasz	Befejező szakasz
Bibliográfiai katalógusok, kartotékok	3,5	2,8	2,3	1	1	1
Szemlék	3,0	2,4	2,0	3	3	2
Referálólapok	3,1	2,5	1,9	2	2	3-6
Kurrens címbibliográfiák	2,0	1,6	1,5	9	9	9
Retrospektív szakbibliográfiák	1,9	1,5	1,4	10	10	10
Könyvek, irodalomjegyzékei	2,7	2,1	1,9	5	5	3-6
Folyóiratcikkek irodalomjegyzékei	2,5	2,0	1,7	7	6-7	7
Disszertációk irodalomjegyzékei	2,4	1,8	1,6	7	8	8
Nem publikált fordítások forrásmutatói	1,6	1,3	1,2	11	11	11
Szabadalmak forrásmutatói	2,6	2,0	1,9	6	6-7	3-6
Kutatási jelentések forrásmutatói	2,8	2,2	1,9	4	4	3-6

A másik hiányosság a jelentések *nem megfelelő szintű referálása*. A VNTICentri-nek benyújtott referátumok informatív értékét a metodika és az ellenőrzés javítása révén lehetne emelni. Ezáltal a jelentésekről számot adó rendszer hatékonysága is megjavulna.

Végül a harmadik következtetés: *a felhasználói visszacsatolás* hatékonyságának javítására speciális részeket kellene létrehozni, amelyek fő feladatként a kutatási jelentések használatát elemeznék. Ez nemcsak azért lenne fontos, mert a tudományos irányító

szerveket informálná a jelentések felhasználásának gyakoriságáról, hatékonyságáról, hanem azért is, mert a szemleszerkesztésre érdemes dokumentumok kiválasztásából a reportok kevésbé maradnának ki.

/SZLOBODJANIK, M. SZ.: Iszpol'zovanie naucsnuh otcsetov szpecialisztami NII = Naucsnuie i Tehncseszkie Biblioteki SZSZSZR, 1980. 3. sz. p. 15-19./

(Novák István)